

Emil Svažić

**ELEMENTI NIŠTAVNOSTI ŽENIDBE:
ULOGA ŽUPNIKA I PASTORALNIH SURADNIKA**

Mr. Emil Svažić, Teologija u Rijeci
UDK: 348.4 : 253
Pregledni rad

Nakon što u uvodu objašnjava aktualnost teme u suvremenom pastoralu obitelji, autor u prvom poglavlju donosi temeljna načela kršćanske ženidbe, sadržana u Zakoniku kanonskoga prava. U drugom poglavlju progovara o mogućim elementima koji ženidbu čine nevaljanom bilo na području kanonske forme, pravne (ne)spособnosti ili ženidbene privole. Pritom, zbog njihove učestalosti, posebnu pozornost posvećuje motivima za nevaljanost ženidbene privole, a to su: psihičke smetnje, zlonamjerna prijevarena, potpuno ili djelomično isključenje ženidbe i moralna prisila. U trećem i ujedno zadnjem poglavlju autor pojašnjava ulogu župnika i ostalih pastoralnih suradnika u radu s rastavljenim i civilno ponovno vjenčanim osobama onda kada se naziru neki od gore spomenutih elemenata za ništavnost kanonske ženidbe. Najkraće rečeno, spomenuti pastoralni djelatnici trebali bi biti prvi "filter" između stranaka i crkvenih sudova.

Ključne riječi: crkveni brak, kanonska ženidba, ništavnost ženidbe, kanonska forma, pravna nesposobnost, ženidbene smetnje, zlonamjerna prijevarena, moralna prisila, razrješenje, rastava, ženidbeni sud.

* * *

Uvod

U našoj pastoralnoj praksi možemo susresti dva oprečna mišljenja s obzirom na mogućnost proglašenja crkvenog braka ništavnim: jedno koje smatra da je to nemoguće ili da je iznimno moguće, ali isključivo interventom vrhovne crkvene vlasti, i drugo koje smatra da se nakon civilne rastave gotovo automatizmom može ishoditi i ništavnost crkvene ženidbe. Svjesni smo da je prava istina negdje u

sredini: niti je ništavnost crkvene ženidbe nemoguća misija niti ju je moguće postići kao na tekućoj vrpci.

I dok je neznanje ili pogrešno znanje na tom području kod naših vjernika gotovo razumljivo, mi svećenici, a posebice župnici, župni vikari i ostali pastoralni suradnici s visokom teološkom naobrazbom, takav luksuz sebi ne smijemo dopustiti. Radi se naime o problematici koja duboko pogađa mnoge naše obitelji i pojedince, koja ih teško ranjava u njihovoj savjesti i koja im se često postavlja kao velika prepreka na putu prema vječnom spasenju. Stoga ovo izlaganje ima prvotni zadatak ovježiti i produbiti naše znanje o mogućim razlozima za ništavnost kršćanske ženidbe, posebice s aspekta nevaljane ženidbene privole. A usput ćemo spomenuti i neke druge mogućnosti prekida ženidbene veze (razrješenje ženidbene veze) ili ženidbenog života (rastava uz trajanje ženidbene veze), koje su u našoj praksi puno rjeđe. No, da bismo lakše mogli pratiti hod spomenutom problematikom, prisjetimo se najprije temeljnih načela o kršćanskoj ženidbi.¹

I. Načela kršćanske ženidbe

Već na samom početku naslova o ženidbi Zakonik kanonskoga prava donosi sljedeću definiciju: “Ženidbeni savez, kojim muška osoba i ženska osoba međusobno uspostavljaju zajednicu svega života po svojoj naravi usmjerenu k dobru ženidbenih drugova te k rađanju i odgajanju potomstva, Krist Gospodin uzdigao je među krštenima na dostojanstvo sakramenta” (kan. 1055 § 1). Iz ove definicije lako nam je izlučiti dva temeljna cilja ženidbe, dobro ženidbenih drugova i rađanje i odgajanje potomstva, ali i treći element kršćanske ženidbe – sakramentalnost. Dapače, drugi će paragraf istog kanona nadodati da među krštenima i ne može biti valjanoga ženidbenog ugovora koji samim tim ne bi bio sakrament. Ovo objašnjava zašto nije potreban kanonski oblik sklapanja ženidbe za dvije odrasle osobe koje su u trenutku primanja sakramenata kršćanske inicijacije već u civilnom braku. Za Crkvu je, naime, civilni brak nekrštenih osoba valjan pa,

¹ Prema *Il diritto nell mistero della Chiesa*, III, (*Quaderni di Apollinaris* 10), Pontificia Università lateranense, Roma, 1992., str. 165-302.

slijedom rečenoga, njihova civilna ženidba nakon krštenja postaje sakramentalnom.

Sljedeća dva elementa ženidbe sadržana su u kan. 1056. Radi se njenim svojstvima: jednosti i nerazrješivosti. Moramo podsjetiti da svojstvo jednosti s institucionalne točke gledišta definira ženidbu kao zajednicu samo jednog muškarca i jedne žene, dok s moralne točke gledišta ono poziva na bračnu vjernost. Nerazrješivost kao drugo svojstvo ženidbe na neki je način punina jednosti. Ona je apsolutna kada je brak sakramentalan, tj. sklopljen između dviju krštenih osoba, te kada je potom izvršen bračnim činom (“*ratum et consumatum*”). Takvu ženidbu ne može razriješiti nijedna ljudska vlast, dok ostale ženidbe može razriješiti vrhovna crkvena vlast, ali samo zbog “dobra vjere” koje je iznad “dobra ženidbe” jer je neophodno za spas duše. Dakle, Crkva smatra da bi svaka ženidba trebala sadržavati dva cilja i dva svojstva, a ženidba kršćana dodatno još i peti element – sakramentalnost. Upravo sakrament daje ženidbi posebnu čvrstoću, posebnu kvalitetu u odnosu na ostala četiri elementa ženidbe.

Nadalje, “ženidba nastane privolom stranaka zakonito očitovanom između pravno sposobnih osoba koju ne može nadomjestiti nikakva ljudska vlast” (kan. 1057 § 1). Ovo je jedna od ključnih definicija koju Zakonik donosi o ženidbi, na kojoj počiva sve ostalo što slijedi. Naime, ta nam rečenica jasno kaže da je “*causa efficiens*” ženidbe sama privola, ali da ona mora biti dana u zakonitoj kanonskoj formi ili obliku i to između pravno sposobnih osoba. Tako nam odmah postaje jasno da nema valjane ženidbe bez tri temeljna uvjeta: valjane privole, valjane kanonske forme i pravne sposobnosti stranaka. Valja se prisjetiti da je ženidbena privola čin “volje kojim muška osoba i ženska osoba neopozivim savezom sebe uzajamno predaju i primaju da uspostave ženidbu” (iz kan. 1057 § 2). Radi se, dakle, o činu volje i to slobodne volje, ali i činu razuma, svjesnom činu, bez kojeg nijedan čin ne može biti slobodan. Drugim riječima, da bi privola bila valjana, ona mora biti svjestan i slobodan čin, tj. ljudski čin (“*actus humanus*”). Ta privola, da bi proizvela pravni učinak, mora biti dana u pravnoj formi ili kanonskom obliku. S tog

aspekta “valjane su samo one ženidbe koje se sklope pred mjesnim ordinarijem ili župnikom, ili svećenikom ili đakonom koje ovlasti jedan od njih dvojice, koji neka sudjeluju, kao i pred dvojicom svjedoka...” (iz kan. 1108 § 1). Dakle, ženidbu valja sklopiti osobno ili preko zastupnika pred ovlaštenim predstavnikom Crkve i pred dvojicom svjedoka. No, pitanje prije svih pitanja jest ono o pravnoj sposobnosti stranaka. U tome Zakonik u kan. 1058 kaže: “Ženidbu mogu sklopiti svi kojima se pravom to ne zabranjuje”. A onda u dijelu o ženidbenim smetnjama poimence navodi zapreke koje osobu čine nesposobnom za valjano sklapanje ženidbe. Podsjetimo se da ih ima dvanaest: dob, spolna nemoć, vez prijašnje ženidbe, sveti red, javni zavjet čistoće, različitost vjere, otmica, zapreka zločina, krvno srodstvo, tazbina, zapreka javnog ćudoređa i zakonsko srodstvo. No, znamo da je i u prisutnosti zapreka crkvenog prava moguće sklopiti ženidbu ako za to postoji opravdan razlog i ako se ispune ostali uvjeti za davanje oprosta od strane nadležne crkvene vlasti. Oprost nije moguć samo kod triju zapreka božanskog prava: spolne nemoći, prijašnje ženidbene veze i krvnog srodstva u ravnoj lozi među svim precima i potomcima, bilo zakonitim bilo naravnim, i u drugom stupnju pobočne loze (brat i sestra).

II. Elementi ništavnosti ženidbe

Već smo spomenuli da su za valjanu ženidbu potrebna tri temeljna uvjeta: valjana privola, valjana kanonska forma i pravna sposobnost stranaka. Ako ti uvjeti nisu ispunjeni, ženidba je nevaljana ili ništavna. Budući da u praksi ima najviše nevaljanih ženidbi sa strane privole (“*ex parte consensus*”), toj ćemo problematici posvetiti nešto više pozornosti. Ipak, valja barem kratko dotaknuti i ostala dva razloga ništavnosti: sa strane kanonske forme i sa strane pravne (ne)sposobnosti.

1) Nevaljana kanonska forma

Kako smo već spomenuli, u redovitim se okolnostima za valjanu kanonsku formu ili oblik sklapanja ženidbe traži istovremena

prisutnost stranaka, osobno ili preko zastupnika, ovlaštenu predstavnik Crkve i dva svjedoka. Kada je riječ o sklapanju ženidbe preko zastupnika, valja istaknuti rigoroznu kanonsku proceduru koju treba slijediti da bi takva ženidba bila valjana (usp. kan. 1105). Kod nas takvih ženidbi, srećom, uglavnom nema. No, ono što se lakše može dogoditi jest nedostatak ovlaštenja kod crkvenog službenika. To ovlaštenje već po svojoj službi imaju mjesni ordinarij i župnik, u granicama svoje mjerodavnosti, a ostali svećenici ili đakoni samo ako ih ovlasti jedan od prethodne dvojice. Da bi ovlaštenje bilo valjano, mora se izričito dati određenim osobama i to za pojedinačni slučaj u pismenoj ili usmenoj formi, a za opće ovlaštenje isključivo u pismenoj formi (usp. kan. 1111 § 2). Premda Crkva u slučaju opće zablude o činjenici ili o pravu, kao i u pozitivnoj i vjerojatnoj dvojbi ili o pravu ili o činjenici, dopunjava ove ovlasti, ipak valja pripaziti da se ne dogodi slučaj kada ni to neće biti moguće, pa će ženidba biti nevaljana zbog nedostatka ovlaštenja (usp. kan. 144 §§ 1 i 2). Kada je pak riječ o svjedocima kod sklapanja ženidbe, Zakonik u naslovu o ženidbi ne spominje koje uvjete trebaju posjedovati, ali se na temelju kan. 1550 § 1 može zaključiti da ne bi smjeli biti mlađi od četrnaest godina, ni slaboumni. Jednostavno rečeno, moraju biti sposobni posvjedočiti o vjenčanju. Ovdje valja uzeti u obzir i odredbe civilnog zakona o toj materiji, tim više što sada i kod nas imamo kanonsko vjenčanje s dvostrukim učinkom. Na kraju treba naglasiti da službenik koji u ime Crkve prisustvuje ženidbi ne može istovremeno biti i jedan od dvojice svjedoka. Ovlaštenu predstavnik Crkve jest svjedok, ali kvalificiran. On je aktivni svjedok koji u ime Crkve traži i prima privolu. Stoga se njegova uloga ne smije miješati s ulogom običnih svjedoka. Ako bi došlo da takve pogreške, ženidba bi bila nevaljana.

2) Pravna nesposobnost

Recimo još nešto o pravnoj nesposobnosti stranaka za sklapanje ženidbe ili o ženidbenim zaprekama. U praksi se rijetko susreću ženidbe nevaljane s tog aspekta. Naime, same ženidbene zapreke nisu tako česte, osim zapreke različitosti vjere i prijašnje ženidbene

veze. U prvom slučaju redovito se dobiva oprost, a u drugom se ni ne pokušava nova ženidba, osim možda nakon krivotvorenja crkvenih dokumenata. Problem se može pojaviti i zbog zapreke impotencije jer se ona treba registrirati kod prvog neuspjelog bračnog čina nakon sklapanja ženidbe. Takva je ženidba nevaljana i nije moguć oprost jer se radi o zapreci božanskoga prava. Dakako, impotencija mora biti prethodna, tj. prisutna već prije braka i trajna.

3) Nevaljana privola

Najčešća nevaljanost ženidbe posljedica je nevaljane ženidbene privole. Zakonik donosi više motiva ili glava ništavnosti (“caput nullitatis”) ženidbe s tog aspekta. Mi ćemo se više zadržati na onima koje se u sudskoj praksi najčešće pojavljuju, a o ostalima ćemo vrlo kratko.

a) Psihičke smetnje

Aktualni Zakonik kanonskoga prava iz 1983. po prvi put, u kan. 1095, uvodi ništavnost ženidbe na temelju psihičkih smetnji. Ovdje je ženidba ništavna ne kao posljedica nekog nedostatka u privoli već naprosto zato jer osobe s konkretnim psihičkim smetnjama nisu sposobne za sklapanje ženidbe. Naime, spomenuti kanon određuje da su nesposobni “za sklapanje ženidbe: 1) oni koji nisu dovoljno sposobni služiti se razumom; 2) oni koji boluju od teškog manjka prosuđivanja o bitnim ženidbenim pravima i dužnostima koje treba da se uzajamno predaju i primaju; 3) oni koji zbog razloga psihičke naravi ne mogu preuzeti bitne ženidbene obveze.”

U broju 1 ovog kanona radi se o osobama koje zbog težih psihičkih promjena imaju značajna ograničenja na spoznajnoj, ali i voljnoj razini. Uzrok njihove nesposobnosti može biti u različitim psihičkim nedostacima trajnog karaktera, poput mentalnih bolesti ili psihoza (npr. shizofrenije, paranoje, manijačko-depresivne psihoze), ali i u nekim organskim bolestima koje sekundarno djeluju na mentalno zdravlje. Ovdje je najčešće riječ o teškim psihičkim bolesnicima, koji se redovito nalaze u specijaliziranim zdravstvenim ustanovama i koji kao takvi nisu sposobni za normalan život, a još manje

za brak. Valja dodati da nedovoljna sposobnost služenja razumom nekada može biti posljedicom i nekih pojava prolaznog karaktera uzrokovanih uporabom alkohola ili droge. Kod njih je važno uočiti njihovu prisutnost u samom času sklapanja ženidbe.

Broj 2 kan. 1095 u obzir uzima osobe koje boluju od teškog manjka prosuđivanja o bitnim ženidbenim pravima i dužnostima. U ovom slučaju valja uzeti u obzir razne tipove psihopatske osobnosti, neuroze, histeriju, psihoafektivnu nezrelost, te slučajne situacije koje u subjektu mogu rezultirati intimnim konfliktom, velikom neodlučnošću ili pretjeranim strahom. Za razliku od prethodnog broja, ovakve osobe mogu sasvim normalno funkcionirati u socijalnom i profesionalnom životu, ali ne i u bračnom gdje iskazuju nedostatke na području svijesti i slobode, posebice u odnosu na temeljne bračne dužnosti. Ovdje kao primjer spomenimo pretjeranu, nezrelu navezanost pojedinih bračnih drugova uz svoje roditelje, pa i po cijenu prekida bračnog života.

I, konačno, broj 3 spomenutog kanona donosi treću mogućnost za nevaljanost ženidbe koja proizlazi iz nesposobnosti za preuzimanje bitnih ženidbenih obveza zbog razloga psihičke naravi. Ne ulazeći u moguću diskusiju među kanonistima je li ovaj broj zaslužio neki drugi smještaj (možda među zapreke), valja odmah napomenuti da se spomenuta nesposobnost za preuzimanje bitnih ženidbenih obveza najkonkretnije potvrđuje neispunjavanjem istih u braku. O kojim se obvezama radi? Najkraće rečeno, radi se međusobnoj ljubavi i pomoći među bračnim drugovima, o ljubavi i skrbi prema djeci, o bračnoj vjernosti do kraja i slično. Ako je uzrok tome neki psihički razlog, kao npr. razne psihoseksualne devijacije ili već prethodno spomenute teže bolesti ili psihička stanja, eto mogućnosti za nevaljanost braka. Ipak, u ovom slučaju valja ispuniti još tri uvjeta. Naime, ta nesposobnost mora biti prethodna (uzrok mora postojati već prije braka), zatim trajna (ne može se izliječiti redovitim putem) i relativna (tj. u odnosu na konkretnog bračnog druga). Na kraju recimo još da se u sudskoj praksi često broj 2 povezuje s brojem 3 kan. 1095 jer iz teškog manjka prosuđivanja o bitnim ženidbenim pravima i

obvezama najčešće proizlazi i nesposobnost za njihovo prihvatanje, odnosno ispunjavanje.

b) Zlonamjerna prijevara

Jedna od češćih glava ništavnosti u našoj sudskoj praksi jest i zlonamjerna prijevara. I ona se pojavljuje kao novost u Zakoniku iz 1983., a definirana ju kan. 1098 koji kaže: “Nevaljano sklapa ženidbu tko ulazi u nju zaveden, radi zadobivanja privole, zlonamjernom prijevarom o nekoj osobini druge stranke koja po svojoj naravi može teško narušiti zajednicu ženidbenog života.”

Iz ove definicije valja izdvojiti tri temeljna uvjeta. Prvi uvjet traži da zlonamjerna prijevara mora biti učinjena radi zadobivanja ženidbene privole (“*dolus directus*”). Ako je intencija prijevare ostvarenje nekog drugog cilja, tada je privola valjana. Autor prijevare može biti ne samo druga stranka nego i neka treća osoba (npr. roditelj druge stranke). Nadalje, sama prijevara može biti učinjena činom (npr. izreći laž) ili propustom (npr. prešutjeti istinu o nekoj osobini druge stranke kao npr. o bolesti, o neurednom životu i slično). Drugi uvjet zahtijeva da objekt prijevare bude fizička ili moralna osobina druge stranke, one s kojom se prevarena osoba želi vjenčati. Ta osobina mora biti “prethodna”, tj. prisutna prije ili u času sklapanja ženidbe, a ne ona koja nadođe kasnije u životu. A zadnji uvjet traži da osobina oko koje se događa prijevara mora biti takva da po svojoj naravi može teško narušiti zajednicu ženidbenog života. Ono što tu zajednicu može narušiti, može se i objektivno zaključiti (“po svojoj naravi”). Ako se radi o takvoj jednoj osobini ženidba je “po sebi” nevaljana, pa i u slučaju da ona kasnije stvarno ne bude teško narušena. No, budući da je svaki brak nešto originalno, nekada će biti potrebno uzeti u obzir i subjektivni kriterij, tj. nije li riječ o nečem specifičnom za taj bračni par ili za bračne drugove pojedinačno, što je ozbiljno narušilo baš njihov bračni život, a što kao izvor ima prijevaru.

c) *Potpuno ili djelomično isključenje ženidbe*

U našoj crkvenosudskoj praksi nisu rijetki ni slučajevi tzv. potpunog ili samo djelomičnog isključenja ženidbe iz privole. Za takve slučajeve Zakonik u kan. 1101 § 2 određuje: "Ali, ako jedna stranka ili obje pozitivnim činom volje isključi samu ženidbu ili neki bitni sastavni dio ili neko bitno svojstvo ženidbe, nevaljano sklapa ženidbu." Najprije, što znači isključiti ženidbu ili neki njezin element pozitivnim činom volje? Prema mišljenju pravnih stručnjaka, da bi se imao pozitivan čin volje, nije dostatan samo nedostatak ženidbene volje nego je potrebna prisutnost pozitivne volje za isključenjem ženidbe kao takve ili nekog od njenih elementa. Međutim, taj se pozitivni čin volje može izraziti ne samo eksplicitno, tj. riječima, već i implicitno, tj. načinom ponašanja subjekta koji isključuje ženidbu ili neki njezin element, kao i zbrojem životnih okolnosti istog subjekta. Ako je osoba takav negativan stav imala prije braka, kao i kasnije u samom braku, razborito se pretpostavlja da ga je imala i u času sklapanja ženidbe.

Kako rekosmo, ono što osoba isključuje može biti ženidba kao takva ili neki njezin element (dva cilja, dva svojstva i sakramentalnost ženidbe). Ona prividno daje valjanu privolu, ali u sebi zadržava vlastitu sliku o braku, drugačiju od one koju zastupa Crkva, ili pak potpuno odbija ženidbu kao takvu. U prvom slučaju isključenje je djelomično, a u drugom potpuno. No, učinak je uvijek nevaljana ženidba. U kojem slučaju možemo govoriti o potpunom isključenju ženidbe? Onda kada netko ne ulazi u brak radi ljubavi i braka nego isključivo radi nekih sekundarnih razloga poput dobivanja državljanstva, nekog posebnog društvenog statusa ili pak materijalne koristi. Ovim bi se slučajevima moglo pridodati i sklapanje ženidbe samo radi zakonitosti djeteta koje je na putu. Kada je riječ o djelomičnom isključenju ženidbe, raskorak između vanjskog očitovanja privole i unutrašnjeg htjenja manje je radikalno. U ovom slučaju osoba želi sklopiti brak kao takav, ali je njezina vizija braka lišena nekog bitnog elementa ženidbe. Nabrojimo kratko situacije u kojima netko isključuje pojedini element ženidbe, počevši od njenih cijeva, preko svojstava pa sve do sakramentalnosti. Prvi cilj ženidbe jest dobro

supruga (“bonum coniugum”), a isključuje ga osoba koja odbacuje bračnu ljubav shvaćenu kao međusobno darivanje i zabrinutost za sreću onog drugog. Takva nebriga za bračnog druga često zna završiti u teškom ugrožavanju njegova fizičkog i psihičkog zdravlja. Drugi cilj ženidbe jest dobro djece (“bonum prolis”), a isključuje se onda kada jedna ili obje stranke isključuju rađalaštvo prije, u času i nakon sklapanja ženidbe. No, i potpuna nebriga i maltretiranje djece moglo bi također rezultirati nevaljanom ženidbom. Naravno, ako je takav stav prema djeci prisutan od samog početka. Svojstvo jednosti (“bonum fidei”) može se isključiti onda kada netko već i prije braka isključuje vjernost partneru imajući više veza istovremeno, a onda s tom praksom nastavlja i u braku. A svojstvo nerazrješivosti (“bonum sacramenti”) biva isključeno kod osoba koje ulaze u brak sa stavom da je ženidbena veza razrješiva i to potvrđuju kasnijom rastavom. Sve češće mladi ulaze u brak na način da nerazrješivost ženidbe prihvaćaju samo hipotetički, govoreći ili barem misleći otprilike ovako: “Ako bude sve u redu, živjet ćemo zajedno doživotno, ako ne - rastat ćemo se”. Dakako da se i tu radi o nevaljanoj privoli. I konačno, zadnji element ženidbe jest njena sakramentalnost u slučaju ženidbe dvoje krštenih. Kada ona može biti isključena? Ako su jedna ili obje stranke samo krštene moguće je da se radi o praktičnim nevjernicima koji se crkveno žele vjenčati samo zbog svojih roditelja ili drugog bračnog druga ili običaja ili lijepe ceremonije. Doista, ako u njihovu životu nema ni tračka vjere koja bi se potvrđivala barem minimalnim vjerničkim ponašanjem, tada se razborito može pretpostaviti da je isključena sakramentalnost ženidbe.

Na kraju ovog govora o isključenju ženidbe ili njenih elemenata valja dodati da će ženidba biti nevaljana samo onda ako samo isključenje kod davanja privole bude potvrđeno kasnijim životom, odnosno negativnim ponašanjem na spomenutim područjima. To je zapravo potvrda da se doista radi o pozitivnom isključenju volje, a ne samo o običnoj zabludi koja ne utječe na život.

d) Moralna prisila

“Nevaljana je ženidba sklopljena zbog prisile ili velikog straha koji je nanesen izvana, pa i nenamjerno, tako da je netko prisiljen izabrati ženidbu kako bi ga se oslobodio” (kan. 1103). Iz ove kantske odredbe naziru se četiri bitna uvjeta za nevaljanu ženidbu zbog prisile ili velikog straha: veliki strah (“*metus gravis*”), izvana izazvan (“*ab extrinseco*”), makar nenamjerno (“*etiam haud consulto incussum*”), i ženidba kao jedini izlaz da se osoba oslobodi straha (“*a quo ut quis se liberet, eligere cogatur matrimonium*”).

Kada je riječ o prvom uvjetu, tj. da strah mora biti velik, valja reći da procjena veličine straha ovisi o više elemenata. Naime, treba voditi računa o konkretnoj situaciji u kojoj se nalazi osoba, a to je pred odlukom o ženidbi. Osim toga, vrlo su važne i karakteristike osobe nad kojom se vrši prisila, kao što su: dob, spol, narav itd. Nisu nevažne ni okolnosti u kojima osoba živi, kao npr. mentalitet kraja. Drugi uvjet traži da strah mora biti zadan izvana, tj. mora biti posljedica jedne vanjske akcije, odnosno namjernog ponašanja jednog drugog subjekta u vidu nanošenja prisile i izazivanja straha. Ta osoba mora biti precizno identificirana. Naprotiv, strah izazvan od prirodnih kataklizmi ili rata ne utječe na nevaljanost ženidbe. Treći uvjet kaže da spomenuti strah može biti zadan i nenamjerno, tj. nije nužno da netko nekoga izravno prisiljava na ženidbu. Dovoljno je da u njemu izaziva nelagodu i strah. Posljednji uvjet traži da se, u prisutnosti prethodna tri uvjeta, ženidba čini jedinim mogućim izlazom da se osoba oslobodi straha. Ovdje nanovo valja voditi računa o objektivnim i subjektivnim elementima koji osobu vode prema određenoj odluci. Na osnovi tih elemenata treba procijeniti je li dotična osoba imala u ženidbi jedini izlaz ili nije.

Uz ovaj opći pojam moralne prisile, sudska praksa poznaje još i posebnu figuru tzv. “*metus reverentialis*” (strah iz strahopoštovanja). Ova posebna figura razlikuje se od one opće zbog posebnog odnosa koji je prisutan između ugovorne stranke i osobe koja nanosi strah. To je odnos afektivne, psihološke ovisnosti, često prisutan između roditelja i djeteta, skrbnika i štíćenika, učitelja i učenika itd. Strah da se ti autoriteti ne povrijede nekada može uvesti osobu u ne-

željenu ženidbenu vezu. Vodeći računa o prethodna četiri elementa, ženidba sklopljena zbog straha iz strahopoštovanja jest nevaljana.

e) Ostali motivi ništavnosti

Nedostatak minimalnog znanja o ženidbi, zabluda u osobi, zabluda u osobini osobe ako se izravno i prvenstveno smjera na tu osobinu, te ženidba pod uvjetom o budućem – preostali su motivi ili glave ništavnosti ženidbe koje nam donosi Zakonik. Krenimo redom o svakom motivu ponešto.

Ako netko prilikom sklapanja ženidbe nije znao da je “ženidba trajna zajednica između muške i ženske osobe usmjerena na rađanje djece stanovitom spolnom suradnjom” njegova je ženidba nevaljana (iz kan. 1096 § 1). To se neznanje poslije dolasnosti ne pretpostavlja pa se mora dokazati (usp. kan. 1096 § 2). Doista je ovo minimum minimuma o ženidbi, pa je u današnje vrijeme gotovo nezamislivo da netko ni to ne zna.

Jednako je tako teško zamisliti da bi prigodom sklapanja ženidbe moglo doći do zablude u osobi, tj. da bi netko sasvim spontano i bez tuđe krivice mislio da sklapa ženidbu s odabranom osobom, a u stvarnosti se radi o nekom drugom tko joj vrlo slični (blizanci). Sasvim je jasno da u slučaju zamjene identiteta ženidba ne može biti valjana jer nije došlo do stvarnog susreta dviju privola, budući da osoba u zabludi svoju privolu upućuje osobi koja zapravo nije nazočna (usp. kan. 1097 § 1).

Nešto je realnija druga opcija zablude – zabluda u osobini osobe. Prema odredbi kan. 1097 § 2 takva zabluda, “iako je bila uzrok ugovora, ne čini ženidbu nevaljanom”. Izuzetak čine slučajevi kada se izravno i u prvom redu smjera na tu osobinu. Dakle, ženidba bi bila nevaljana kada bi netko sklapao ženidbu ne s konkretnom osobom nego s osobinom te osobe, kao s Liječnikom, Diplomatom, Rodiljom, a poslije se pokaže da je bio u zabludi glede te osobine. Najbolji pokazatelj nevaljanosti te ženidbe jest silno razočaranje kod osobe u zabludi kada otkrije pravu istinu.

I konačno, zadnji slučaj jest ženidba pod uvjetom o budućem. Crkveno zakonodavstvo u kan. 1102 § 1 izričito i jasno određuje da

su takve ženidbe uvijek nevaljane. Naime, pravo kao takvo ne može dopustiti pravnu nesigurnost koja bi se očito mogla pojaviti kod takvih ženidbi, nesigurnost postoji li brak od trenutka davanja privole pa do trenutka ispunjenja ili neispunjenja nekog postavljenog uvjeta, poput npr. rođenja muškog djeteta, dobivanja nasljedstva ili slično.

III. Uloga župnika i pastoralnih suradnika

Slijedom rečenog, uloga župnika i pastoralnih suradnika u pastoralnom radu s rastavljenim i ponovno civilno vjenčanim osobama mogla bi se formulirati u nekoliko zadataka:

- 1) Biti na raspolaganju za razgovor u kojem će rastavljene osobe moći opisati svoju prijašnju i sadašnju bračnu situaciju, a posebice glavne razloge za prekid crkvene ženidbe.
- 2) Imajući u vidu temeljna načela o kršćanskoj ženidbi, a osobito vodeći računa o spomenutim motivima ništavnosti, prosuditi ima li temelja za pokretanje ženidbene parnice; u toj prosudbi uvijek valja imati na pameti da motiv ništavnosti mora biti prisutan u času davanja ženidbene privole: ono što se kasnije dogodilo u braku, ma kako bilo teško, samo za sebe nije dovoljan pokazatelj ništavnosti braka, osim ako je u uzročno-posljedičnoj vezi s motivom ništavnosti prisutnim u času davanja privole.
- 3) Imati na pameti da se sudskim putem mogu rješavati svi slučajevi potencijalno nevaljanih ženidbi bez obzira dolazi li nevaljanost od nevaljane privole, nevaljane kanonske forme ili pravne nesposobnosti stranaka: u prvom slučaju koristi se redoviti parnični postupak prilagođen ženidbenim parnicama (kann. 1671 – 1685), a u druga dva postupak na temelju isprava, koji je puno kraći jer se izostavljaju oblici redovitog parničnog postupka (kann. 1686 – 1688).
- 4) Kada je izvjesno da ima temelja za pokretanje parnice, pa i onda kada postoji oko toga dvojba, uputiti stranku na ženidbeni sud (pri Interdijecezanskom ženidbenom sudu u Rijeci

- svaka biskupija Riječke metropolije ima odgovornu osobu za prvi kontakt).
- 5) Po mogućnosti i dalje biti u kontaktu sa strankom, biti joj na raspolaganju kod izdavanja vjenčanog lista i potvrde o vjerodostojnosti, jednako kao i sudu ako je potreban uvid u postupak za ženidbu, a sve pod pretpostavkom da je ženidba sklopljena u vlastitoj župi stranke.
  - 6) Kada nema elemenata ništavnosti, a radi se o ženidbi koja nije izvršena ili ženidbi katolika i nekrštene osobe, takve ženidbe na molbu jedne ili obiju stranaka može zbog "dobra vjere" razriješiti vrhovna crkvena vlast: prvi dio upravnog postupka vodi se na dijecezanskoj razini, a drugi pri nadležnoj kongregaciji; no kada je ženidba sakramentalna i izvršena ne može ju razriješiti nijedna ljudska vlast pa je tada moguće dobiti samo rastavu uz trajanje ženidbene veze ili tzv. rastavu od stola i postelje; prema odredbama Zakonika (kann. 1151 – 1155) nakon provedenog sudskog ili samo upravnog postupka mjesni ordinarij presudom ili odlukom daje pravo nedužnoj stranci da zbog opravdanih razloga (preljub, velika duševna ili tjelesna pogibelj i slično) prekine zajednički život sve dok traju opravdani razlozi za to.

Umjesto zaključka

Želimo li na kraju opisati ulogu župnika i drugih suradnika u pastoralu rastavljenih i ponovno vjenčanih u otkrivanju motiva ništavnosti pojedinih ženidbi, tada najkraće recimo da je ta uloga prvenstveno posrednička. Naime, župnik i njegovi najbliži pastoralni suradnici prvi su "filter" između stranaka i crkvenih sudova. Radi se o njihovoj zaista dragocjenoj pomoći i jednima i drugima, koje se oni nikako ne bi smjeli odreći i na kojoj će im svi ostali čimbenici biti iskreno zahvalni.

I dodajmo još nešto što nas s posljedica želi vratiti na uzroke: Zakonik kanonskog prava u kanonima 1063 i 1064 obvezuje i pastire i mjesne ordinarije na brigu da se "ženidbeni stalež održava